

DRAMA I KAZALIŠTE U ŠICELOVOJ POVIJESTI
HRVATSKE KNJIŽEVNOSTI I - III
(Naklada Ljevak, Zagreb, 2004 - 2005)

In der Abhandlung wird der Anteil des Dramas wie auch seine Rezeption auf der Bühne in dreibändiger Miroslav Šicels *Geschichte der kroatischen Literatur* (Verlag Ljevak, Zagreb, 2004 – 2005) beobachtet und analysiert. Bekannt als Literaturhistoriker der in seinen bisherigen Sythesen grosse Aufmerksamkeit dem Dramasegment in der kroatischen Literatur gewidmet hat, Šicel wiech auch in seinem neuesten Werk nicht von seiner bisherigen Mehodologie ab. Indem er dem Drama und dem Theater in der Entwicklung der kroatischen Literatur von Kačić bis zu der Moderne eine grosse Rolle zugesprochen hatte, der Autor bot uns gleichzeitig ein vollständiges Panorama der Nationalkultur im Dauer von hundert und sechzig Jahren.

U dvadesetak Šicelovih samostalnih knjiga – a riječ je o povijestima književnosti, zbirka studija, procjena, eseja i analiza - drama i kazalište zauzimaju istaknuto mjesto. Mogli smo to vrlo uočljivo zamijetiti već od njegove *Književnosti moderne (Povijest hrvatske književnosti, knj. V, Liber-Mladost, Zagreb, 1978.)*, kada je autor dramskome i kazališnom životu u Hrvatskoj na mijeni dvaju stoljeća posvetio znatan dio prostora u svojim analizama jednoga od najintrigantnijih razdoblja naše literature. On se tako legitimirao kao književni povjesničar koji zbivanja *na i oko* hrvatske pozornice smatra nadasve relevantnim čimbenicima ne samo u okružju nacionalne književnosti, već i kulture općenito. Za razliku od brojnih svojih prethodnika, počevši od Jagića i Šurmina do povjesničara naše literature i ranijega i njegova doba (uz iznimku specijalizirane Pavićeve studije o *Historiji dubrovačke drame, Zagreb, 1871*), Šicel vrlo odlučno, a mjestimice i radikalno odbacuje pristup dramskome rodu kakav su naši povjesničari preuzeli od njemačkoga literarnog historika Wilhelma Creizenacha, odnosno njegove višesveščane knjige *Geschichte des neueren Dramas* (Halle, 1901.). Creizenach je, naime, dramu promatrao i ocjenjivao *in*

vitro, ne mareći mnogo za njezin život u onome okruženju kojemu je bila namijenjena, dakle za njezinu teatarsku, kazališnopraktičnu egzistenciju. Valja također reći da je samo nešto ranije od Šicela, teatrolog po prvotnoj vokaciji, a tek potom i književni povjesničar – Slobodan P. Novak u svojim prvim knjigama (*Dubrovački eseji i zapisi*, 1975. i *Teatar u Dubrovniku prije Marina Držića*, 1977) stubokom promijenio naš dotadanji znanstveni diskurs kada bijaše riječ o drami i kazalištu. Držim kako Šicelov pogled na mjesto i ulogu teatra u kontekstu nacionalne povijesti kazališta svoju izoštrenu vizuru preuzima velikim dijelom i od teatrologije, razmjerno mlade znanstvene discipline koja u nas počinje stjecati akademsku afirmaciju upravo početkom sedamdesetih godina, a to je vrijeme inkubacije Šicelove *modernističke* sinteze koja utjecaj nacionalne teatrologije na njezinu fizionomiju nikako neće smjeti, a niti htjeti zanijekati. Štoviše, ona će je sa zadovoljstvom i potvrditi.

Razmotrit ćemo sada kako Šicel prilazi drami i kazalištu u svome troknjižju u kojemu sintetizira povijest hrvatske književnosti 19. st. Taj je triptih podijeljen u segmente koje ćemo, s teatrološkoga stajališta odjelito pregledati.

1. Knjiga I. od Andrije Kačića Miošića do Augusta Šenoe (1750 -1881).

Prvi dio Šicelove trilogije morao je u svome temporalnom omeđenju, dakle od svršetka 18. do Šenoine smrti, apostrofirati niz nadasve važnih i prijelomnih događaja u povijesti hrvatske drame i kazališta. Riječ je o zamiranju i odumiranju kajkavskoga sjemenišnoga teatra na zagrebačkom Kaptolu, ostvarenju preporodne zamisli o osnutku stalnoga nacionalnoga glumišta početkom četrdesetih godina 19. st., apsolutističkoj represiji na čitav hrvatski kulturni život pa tako i na kazalište između 1850. i 1860., zatim konačno osamostaljenje hrvatskoga kazališta i njegovo legislativno utemeljenje 1861., te, konačno, nezaobilaznu Šenoinu ulogu u formiranju nove repertoarne slike nacionalnoga teatra. Poznato je kako je i drama u tome razdoblju imala važnu ulogu u formiranju sveukupne slike i hrvatske književnosti i hrvatskoga glumišta, pa će imena u razvojnome luku od Demetra i Kukuljevića do Nemčića i Bogovića s punim pravom naći svoje mjesto u prvoj knjizi Šicelova književnopovijesnoga trifolija, u razdoblju *predromantizma*, odnosno *ranog realizma* (1840-1860).

Zanimljivo je da Šicel, kajkavac rodом i odgojem, u početku knjige (*stvaralaštvo dopreporodnog razdoblja, 1750-1830*), elegantno zaobilazi kajkavsku dramu s Brezovačkim na čelu, pišući kako taj dramski korpus *ima isključivo književno-kulturološko značenje u okviru hrvatske književne historiografije na području dramske književnosti*¹, što je više no strogi sud prema jednom, još uvijek nedostatno ispitanom korpusu naše drame. No, budući da kajkavskoj književnosti od svršetka 18. st. do predpreporodnih dana i nije kanio posvetiti veću pozornost, to i ovaj meandar ne narušava odveć sliku prezentirane sin-

teze. A ona počiva na čvrstim uporištima - Demetrovim programatskim postulatima iz predgovora *Dramatičkim pokušanjima* (knjiga prva, 1838), dakako i autorovoj *Teuti*, Bogovićevim dramama, Nemčiću i pučkom igrokazu sa Starčevićem i Freudreichom na čelu. Svjestan naročite zadaće i drame i kazališta u tome razdoblju, posve u skladu s Bogovićevom misli kako je kazalište *velemoćna poluga narodnoga razvitka*, Šicel mu u svojoj sintezi pridaje onu važnost koju je zavrijedilo, ali izražava i točan zaključak: *iako scenski većim dijelom nije zaživjela ni preživjela svoje autore, dramska produkcija preporodnog doba ostavila je barem svoj trag barem kao naznaku intencija budućeg kvalitativnijeg dramskog stvaralaštva što će slijediti u idućem razdoblju: od Augusta Šenoa do Iva Vojnovića.*²

U odjeljku knjige posvećenom *razdoblju romantizma i predrealizma 1860-1881.*, autor uz Šenou kojega, s pravom, više cijeni kao zagovornika novih repertoarnih tendencija u nacionalnome glumištu no kao pisca komedije *Ljubica*, težište procjene dramskoga prinosa ukupnoj slici nacionalne književnosti stavlja, s punim pravom, na dva imena: to su Franjo Marković i Josip Eugen Tomić. Bez obzira što ih ocjenjuje kao vodeće ličnosti *in dramaticis* toga razdoblja Šicel će s pravom zaključiti kako je to razdoblje u kome je *još uvijek vidljiva prosvjetiteljska tendencija da se kazalištu namijeni zadaća ,uzgoja naroda', kako je to pisao Šenoa, a s druge velika ovisnost o narodnoj epici, bili su temeljna prepreka znatnijem napredovanju dramske književnosti u nas, sve do Vojnovićeva ,Ekvinocija' i ,Dubrovačke trilogije.*³

2. Knjiga II. realizam

Osnovni prilaz dramskoj književnosti početkom osamdesetih godina Šicel ispravno temelji na Šenoinoj ulozi u cjelokupnome razvitku nacionalnoga glumišta. Ne kao autor *Ljubice* (1868), već kao kritičar i polemičar, a naročito kao preusmjeritelj dotadanjega repertoarnoga opredjeljenja s njemačke na slavonsku i romansku dramu, takav će, dakle, Šenoa s punim pravom biti apostrofiran na prvome mjestu ovoga autorovoga pogleda na dramu i kazalište realizma. Kao što je i najavio u prethodnoj knjizi, za Šicela će Franjo Marković u tragediji, a Josip Eugen Tomić u komediji biti dominantne figure u prvom razdoblju našega dramskog realizma. U njemu, s pravom, autor posebnom optikom promatra razvitak komedije, i to naročito one koja tematizira društvene devijacije na crti Nemčić-Šenoa, što će se do svršetka stoljeća kristalizirati i do snažnih teatarsko-političkih invektiva i protiv općega poretka (Tomićev *Novi red*, 1882) i protiv jalovosti parlamentarne oporbe (Derenčinova *Ladanjska opozicija*, 1896). Naročitu pozornost posvećuje Josipu Kozarcu kao komediografu, a posebice njegovoj manje poznatoj i još uvijek neizvedenoj, ali vrlo zanimljivoj komediji *Tartufov unuk* (1879), toj svojevrsnoj slavonskoj *frančezariji* koja,

međutim, nije dosegla kvalitetu uzora, tako da je taj naš sjevernohrvatski molijereskni pokušaj ostao ipak ispod razine ranijih dubrovačkih lokalizacija francuskoga komediografa. Među istaknutije dramatičare realističke paradigme s povremeno jačim naturalističkim akcentom Šicel ubraja Derenčina s nekoliko komedija i jednočinom tragedijom *Sljepčeva žena* (1893) te Kumičića dramom *Sestre*, 1891 (kasnije *Poslovi*, 1898), koja je, doduše bez većega scen-skog uspjeha, uvela u nacionalnu dramu jedan novi ambijent i neke tipične probleme vezane uza nj (Hrvatsko primorje i pomorstvo).

Osvrt na dramu i kazalište razdoblja realizma Šicel će lapidarno i autorita-tivno, posve u skladu s najnovijim našim teatrološkim dosezima, zaključiti konstatacijom kako *sredina posljednjeg desetljeća 19. stoljeća donosi znatne novosti u kazališni i repertoarni život Hrvatske. Stjepan Miletić, postavši 1894. intendantom zagrebačkog kazališta, započinje s radikalnom modernizacijom našega teatra.*⁴ Razdoblje do moderne koje upravo vrvi brojnim prijelomnim događajima u okružju nacionalne drame i kazališta autor će premostiti također svrsishodno i precizno: navodi Vojnovićevu pobjedu *Ekvinocijem* na natječaju za najbolju hrvatsku dramu u prigodi otvorenja nove kazališne zgrade 1895, čime je izgradio čvrsti put prema trećem razdoblju.

2. Knjiga III – moderna

U trećoj Šicelovoj knjizi segment o drami i kazalištu, zajedno s dijakroni-jskim tablicama i popisom specijalizirane literature broji 34 stranice, što iznosi 10 % cjelokupnoga opsega knjige. Dodamo li tom statističkom podatku i napomenu kako se o drami i kazalištu govori u ovoj knjizi i u specijaliziranim, monografski koncipiranim poglavljima (Ivo Vojnović), ili pak u poglavljima koje tematiziraju određene stilske značajke unutar ili na rubu moderne (*pri-jelaz u avangardu*, gdje autor opširno analizira Galovičev i Kamovljevi teatar), onda možemo vrlo razvidno uočiti kako je teatrološka sastavnica ovoga sveska odista impresivna. Valja joj sada promotriti koncepciju i značajke.

Šicel već na početku svoga poglavlja pod naslovom *dramska književnost i kazališni život* (pri čemu valja napomenuti da se važna sintagma koja se u ranijim knjigama podrazumijevala – naime *kazališni život*, sada prvi put i eksplic-itno pojavljuje)⁵, odlučno i s pravom tvrdi kako se u razdoblju moderne *dram-sko stvaralaštvo (...) ne razlikuje ipak radikalno od umjetničkih procesa u os-talim književnim žanrovima.*⁶ Osvrćući se iscrpno na poznati slučaj Vojnović – Tresić-Pavičić, odnosno *Ekvinocij – Simeon Veliki* iz 1895. koji je, pobjedom *moderniste* nad *klasicistom* na svoj način podijelio hrvatsku književnokazališnu javnost, autor je lapidarno i točno zaključio: *upravo u tom rasponu od ovakvog tipa drame kakvom nas je obdario Tresić-Pavičić i najave nove, moderne drame kakvu imamo već u Vojnovićevu ,Ekvinociju‘ – razvija se cjelokupno dramsko*

*stvaralaštvo u hrvatskoj književnosti na prijelazu stoljeća. Riječju: i više nego stotinogodišnja europska dramska tradicija – od već spomenutih uzora iz romantičarske i realističke epohe, pa sve do suvremenih vrhunskih dramskih stvaralaca (...) našli su se istodobno na scenskom poprištu u nas kao direktni poticaji...⁷ Među europskim dramatičarima koji će presudno utjecati na hrvatske modernističke autore Šicel će spomenuti Ibsena, Strindberga, Hauptmanna, Tolstoja, Przybyszewskoga i Maeterlincka, da bi uvodni dio svoga poglavlja zaključio oštro: moderna je dala, možemo odmah reći, velik broj dramskih djela, ali samo jednog velikog dramatičara (Vojnović), te isto tako tek nekoliko natprosječnih (u našim relacijama) drama iz pera nekolicine 'mladih': Tucića i Kosora u prvom redu.⁸ Kada je riječ o potonjoj dvojici, autor u bilješci pod crtom navodi njihova djela na koja se odnosi ova ocjena. To su, dakako, Tucićev *Povratak* i *Truli dom* te Kosorov *Požar strasti*.*

U drugom dijelu ovoga važnog poglavlja treće knjige svoje *Povijesti* autor se osvrće na svojevrzne dramske *pasatiste*, koji u razdoblju moderne djeluju na temeljima minulih dramaturških i tematskih paradigma. To su Stjepan Miletić, veliki reformator, ali neuspjeli pisac shakespeareški koncipiranih povijesnih tragedija, protumodernist i zakašnjeli klasicist Ante Tresić-Pavičić te Milan Šenoa. Za Dežmana-dramatičara Šicel će reći da je još uvijek pod dojmom francuskoga dobro skrojenoga komada (Sardou), a prijelaz prema *novome valu* (njegov izraz!) vidi u kratkim dramama Milutina Cihlara Nehajeva *Prijelom* (1897) i *Svjećica* (1898). Taj je val pokazao svoju snagu Tucićevim *Povratkom* (1898) i posve je razumljivo da Šicel veliki dio ove dionice svoga viđenja modernističke drame posvećuje upravo Tuciću, i to ne samo kao dramatičaru, već, znamo, i svestranu kazališnome čovjeku. Manje prostora, ali ne i rubnu poziciju u tom dijelu pregleda dobili su Fran Hrčić, Rudolf Kolarić-Kišur i Adela Milčinović, da bi u kronologijskom slijedu veliku pozornost u obliku vješto oblikovanih medaljona posvetio – uz Vojnovića i Begovića dvojici najznačajnijih dramatičara moderne – Milanu Ogrizoviću i Josipu Kosoru. Kod Ogrizovića, kao i mnogi prije njega, vidi neujednačenost dramskoga rukopisa, od antologijske *Hasanaginice* (1909) i *Prokletstva* (zajedno s A. Milčinovićem, 1906), do naslova koji ostaju tek kulturnopovijesni podatak, dok Kosora opravdano pozicionira vrlo visoko ne samo u kontekstu hrvatske, već i europske moderne, ne zaboravljajući istaknuti uspjeh *Požara strasti* na brojnim europskim pozornicama. Begovićeve modernistička dramska sekvenca mogla je možda proći s nešto više autorove naklonosti prema *Malim komedijama* koje, mjestimice, donose k nama duh i dah Schnitzlerove i Hofmannsthalove bečke moderne što nije posve nevažno, a finale ove Šicelove vizure na dramu hrvatske moderne čine Kamila Lucerna, Mirko Dečak, Božo Lovrić, Joza Ivakić, Pecija i Marija Jurić Zagorka.

Završni dio ovoga poglavlja posvećen je *kazališnom* životu. To nije prvi puta u njegovim knjigama da Šicel promatra dramu u njezinu prirodnom ambijentu, u teatru i svim njegovim estetičkim, ali i društvenopolitičkim obilježjima i sastavnicama. Posebno je i zaslužen istaknuto mjesto u ocjeni modernističkoga teatarskoga života dobio Stjepan Miletić, reformator hrvatskoga glumišta prema najsuvremenijim europskim modelima, čija će postignuća, a naročito u kreiranju repertoarne slike *još dugo vladati zagrebačkom pozornicom*.⁹

Vrstan književni povjesničar, Šicel u životu teatarskoga svakodnevlja nije mogao zaobići niti problem jednoga važnog, premda tadanjoj publici manje vidljivoga dijela. Naime pitanje dramskoga prevodilaštva. Citirajući Matoša koje je 1910. našu traduktološku praksu- kada bijaše riječ o dramama, proglasio *litararnim švindlom*, autor se ove *Povijesti* za potvrdu svoga pogleda na ulogu prevodilaca-posrednika između stranih i hrvatske književnosti utječe Livadiću i Galoviću koji nakon Miletićeve ere najkonzistentnije iznose svoje mišljenje o svim aspektima recepcije stranih dramskih djela na našoj pozornici.

Ovako, dakle, izgleda Šicelova modernistička panorama hrvatske dramske književnosti. Bez njezine polivalentne facetiranosti ova bi knjiga bila mnogo siromašnija. Šicelovo pak troknjižje koje obuhvaća stotinu i šezdesetak godina razvitka hrvatske književnosti, pri današnjemu bi stupnju razvitka književnopovijesne znanosti bilo nezamislivo bez tako gusto ispisanih teatroloških dionica. Toga je bio svjestan i autor te je postupio na jedini mogući način. Na onaj koji smo ovdje nastojali opisati, to jest odgovorno, odmjereno i precizno.

SAŽETAK

U radu se promatra i analizira zastupljenost dramske književnosti kao i njezina recepcija na pozornici u trima svescima *Povijesti hrvatske književnosti* Miroslava Šicela (Naklada Ljevak, Zagreb, 2004 - 2005). Poznat kao književni povjesničar koji je u svim svojim dosadašnjim sintezama veliku pozornost posvećivao dramskome segmentu hrvatske književnosti, Šicel ni u ovom troveščanom djelu nije odstupio od svoje metodologije. Pridajući drami i kazalištu važno mjesto u razvitku hrvatske književnosti od Kačića do moderne, autor nam je istodobno pružio i cjelovitu panoramu nacionalne kulture u trajanju od stotinu i šezdeset godina.

BILJEŠKE

1. M. Šicel: knj. I., str. 147
2. M. Šicel: Knj. I., str. 163.
3. M. Šicel: knj. I., str. 251
4. M. Šicel: knj. II, str. 97, Zagreb, 2005.
5. M. Šicel, knj. III, Zagreb, 2005, str. 214
6. M. Šicel, nav. dj. u bilj. 5, str. 214
7. M. Šicel, nav. dj. u bilj. 5, str. 215
8. M. Šicel, nav. dj. u bilj. 5, str. 215
9. M. Šicel: nav. dj. u bilj. 5, str. 241